

Arbitruotinumо ir arbitražinio susitarimo negaliojimo santykis

Tadas Varapnickas

<https://orcid.org/0009-0008-0214-5664>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros asistentas
Socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
El. paštas tadas.varapnickas@tf.vu.lt

Eglė Zemlytė

<https://orcid.org/0009-0004-9835-9333>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros docentė
Socialinių mokslų daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
El. paštas egle.zemlyte@tf.vu.lt

Relationship between Arbitrability and Invalidity of the Arbitration Agreement

Tadas Varapnickas

(Vilnius University (Lithuania))

Eglė Zemlytė

(Vilnius University (Lithuania))

The article focuses on the relationship between arbitrability and the substantive validity of the arbitration agreement. It is justified that a dispute's (non-)arbitrability is not a homogeneous notion. In some instances, it refers to an exceptionally procedural obstacle to deciding the dispute in arbitration, while, in other cases, it refers to a situation in which the dispute cannot be resolved in arbitration due to the invalidity of the arbitration agreement. The paper also analyses the notion of 'conditional arbitrability', when the possibility to decide a dispute in arbitration depends on the fulfilment of a condition relating to the arbitration agreement.

Keywords: arbitration, arbitrability, arbitration agreement, invalidity.

Arbitruotinumо ir arbitražinio susitarimo negaliojimo santykis

Tadas Varapnickas

(Vilniaus universitetas (Lietuva))

Eglė Zemlytė

(Vilniaus universitetas (Lietuva))

Straipsnyje analizuojamas arbitruotinumо ir arbitražinio susitarimo negaliojimo santykis. Pagrindžiama, kad (ne)arbitruotinumо kategorija nėra vienybė, ji tam tikrais atvejais nusako išimtinai jurisdikcinę kliūtį nagrinėti ginčą arbitraže, o

Received: 29/09/2025. **Accepted:** 23/03/2026

Copyright © 2026 Tadas Varapnickas, Eglė Zemlytė. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

kitais atvejais – situaciją, kai ginčo negalima nagrinėti arbitraže dėl to, kad negalioja arbitražinis susitarimas. Straipsnyje analizuojama ir sąlyginio arbitruotinumų kategorija, kai galimybė ginčą nagrinėti arbitraže priklauso nuo to, ar įvykdyta su arbitražiniu susitarimu susijusi sąlyga.

Pagrindiniai žodžiai: arbitražas, arbitruotinumas, arbitražinis susitarimas, negaliojimas.

Įvadas

Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo¹ 11 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu teismo tvarka vienos iš šalių reikalavimu bendrais sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindais arba nustačius, kad pažeisti šio įstatymo 10 ir 12 straipsnių reikalavimai. Komercinio arbitražo įstatymo 10 straipsnyje nustatomi reikalavimai arbitražinio susitarimo formai. Tai atitinka bendrą sandorių negaliojimo pagrindą, įtvirtintą ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso² 1.93 straipsnyje, pagal kurį tam tikrais atvejais įstatymų reikalaujamos formos nesilaikymas sandorį daro negaliojantį. Tarptautiniu mastu taip pat visuotinai pripažįstama, kad arbitražinio susitarimo formai keliamų reikalavimų nesilaikymas gali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą³. Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsniu apibrėžiami ginčai, kurie negali būti perduoti arbitražui. Šio straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad visi ginčai gali būti sprendžiami arbitražu, išskyrus šiame straipsnyje nustatytas išimtis.

Komercinio arbitražo įstatymo 11 straipsnio 2 dalies ir 12 straipsnio santykis, atrodytų, taip pat turėtų būti aiškus. Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnyje įtvirtintos imperatyvios nuostatos, kurių pažeidimas, interpretuojant lingvistiškai, turėtų lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą. Tačiau šiame straipsnyje keliamas **tikslas** pagrįsti, kad tokia išvada būtų pernelyg skubota – daugeliu atvejų ginčo nearbitruotinumas lems tik tai, kad arbitražo teismas neturės jurisdikcijos, tačiau ne tai, kad negalios ir šalių sudarytas arbitražinis susitarimas.

Šiame straipsnyje aprašomo tyrimo **objektas** – arbitruotinumų kategorija ir jos santykis su arbitražinio susitarimo galiojimu. Dėl šios priežasties visų pirma analizuojama arbitruotinumų samprata, t. y. kokie klausimai yra įvardijami kaip ginčo arbitruotinumas. Dėl doktrinoje ir praktikoje paplitusio arbitruotinumų skirstymo į objektinį ir subjektinį arbitražinio susitarimo galiojimo santykis analizuojamas atskirai su kiekvienu iš jų. Taip pat analizuojama ir Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos arbitruotinumų sąlygos⁴ ginčams, kylantiems iš vartojimo ir darbo sutarčių, teisinė reikšmė tokio pobūdžio taisyklėms priskirti ginčo arbitruotinumų ar arbitražinio susitarimo galiojimo kategorijoms.

Ginčai, kurie gali ar negali būti perduoti arbitražui, įvairiose jurisdikcijose apibrėžiami ganėtinai skirtingai – skiriasi ne tik taisyklių turinys, bet ir jų lingvistinė išraiška. Tad straipsnyje nėra pretenduojama išspręsti visų taisyklių teisinio kvalifikavimo bei santykio su arbitražinio susitarimo galiojimu klausimo. Arbitruotinumų ir arbitražinio susitarimo galiojimo santykis analizuojamas remiantis Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnyje įtvirtintomis taisyklėmis. Kita vertus, Komercinio arbitražo

¹ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. 1996 m. balandžio 2 d., Nr. I-1274. *Valstybės žinios*, 1996, 39-961.

² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 2000 m. liepos 18 d., Nr. VIII-1864. *Valstybės žinios*, 2000, 74-2262.

³ BORN, Gary B. (2021). *International Commercial Arbitration*. 3rd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 697–759.

Verta pažymėti, kad arbitražinio susitarimo atveju rašytinės formos reikalavimas paprastai aiškinamas itin plačiai ir lanksčiai, tad arbitražinio susitarimo negaliojimo atvejai dėl rašytinės formos nesilaikymo yra ganėtinai reti.

⁴ Ginčus galima nagrinėti arbitraže tik jei arbitražinis susitarimas sudarytas po to, kai kilo ginčas.

įstatymo 12 straipsnyje nustatytos taisyklės yra trejopos: apibrėžia ginčus pagal objektą, apibrėžia ginčus pagal arbitražinio susitarimo šalį ir numato ginčų perdavimo arbitražui sąlygą. Nors užsienio jurisdikcijose ginčus, galimus perduoti arbitražui, apibrėžiančių taisyklių turinys neretai yra skirtingas, tačiau jos taip pat dažnai yra suformuluotos vienu iš minėtų trijų būdų. Tad tyrimo išvados, autorių nuomone, gali būti aktualios ne tik Lietuvos įstatymuose įtvirtintoms normoms taikyti ir aiškinti.

Kaip ir minėta, straipsnyje apsiribojama arbitruotinum klausimu tiek, kiek to reikia arbitruotinum ir arbitražinio susitarimo galiojimo klausimui atskleisti. Autoriai susilaiko nuo Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnyje įtvirtintų taisyklių pagrįstumo ar jų atitikties tarptautinėms ginčų arbitruotinum tendencijoms vertinimo.

Šiame straipsnyje nurodyto tikslo siekiama išsikeliant šiuos **uždavinius**: 1) atskleisti arbitruotinum sąvokos turinį skirtingose jurisdikcijose; 2) įvertinti objektinio arbitruotinum taisyklių pažeidimo padarinius arbitražinio susitarimo negaliojimo kontekste; 3) paaiškinti subjektinio arbitruotinum turinį ir santykį su arbitražinio susitarimo negaliojimu; 4) atskleisti vadinamojo sąlyginio arbitruotinum turinį ir jo ryšį su bendrosiomis arbitruotinum kategorijomis.

Siekiant įgyvendinti pirmiau nurodytus uždavinius, pasitelkiami šie tyrimo **metodai**: lingvistinis, teleologinis ir istorinis, kuriais analizuojama arbitruotinum sąvoka, jos turinys ir raida. Lingvistinis metodas taikomas aiškinant teisės aktuose ir doktrinoje vartojamą terminiją ginčams, kurie negali (ar gali) būti nagrinėjami arbitražu, teleologinis – nustatant šios sąvokos tikslus ir paskirtį arbitražo teisinio reguliavimo sistemoje, o istorinis – atskleidžiant arbitruotinum sampratos formavimąsi ir jos kaitą. Taip pat taikomas sisteminis tyrimo metodas, kuriuo siekiama atskleisti skirtingų arbitruotinum sampratų ryšį ir santykį su arbitražinio susitarimo galiojimu.

Temos iširtumo **laipsnis ir originalumas**. Nors tiek arbitruotinum, tiek arbitražinio susitarimo galiojimo klausimai atskirai yra tirti ne viename tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkų darbų, tačiau arbitruotinum ir arbitražinio susitarimo negaliojimo santykis iki šiol nagrinėti palyginti mažai. Bene daugiausia dėmesio šioms klausimams apskritai yra skyręs Stavros Brekoulakis, jie taip pat aptariami bendro pobūdžio arbitražui skirtose Emmanuelio Gaillardo, Philippe'o Fouchardo, Bertholdo Goldmano, Gary B. Borno, Juliano Lew, Loukaso A. Mistelio, Stephano Krollo ir kitose monografijose. Šiame straipsnyje autoriai, remdamiesi šiais ir kitais šaltiniais, siekia pateikti išsamią arbitruotinum klausimo analizę, tiek analizuodami pačią arbitruotinum sąvoką, tiek ir, svarbiausia, nagrinėdami jos problematiką būtent arbitražinio susitarimo negaliojimo kontekste.

Atliekant šį tyrimą didžiausią reikšmę būtent ir turėjo pirmiau minėtų autorių, taip pat kitų mokslininkų, pavyzdžiui, Valentino Mikelėno, George'o Bermanno, Alano Redferno, Martino Hunterio ir kitų, darbai.

1. Arbitruotinum sąvoka: kas už jos slypi?

Pagal bendrąją taisyklę, kuri įtvirtinta ir Lietuvos Komercinio arbitražo įstatyme⁵, visi ginčai gali būti sprendžiami arbitražu, išskyrus Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnyje nustatytas išimtis⁶. Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies a punkte taip pat suponuojama išvada, kad įstatymų leidėjas konkrečioje jurisdikcijoje gali nuspręsti, jog tam tikri ginčai arbitraže negali būti nagrinėjami. Arbitruotinum kategorija būtent ir yra skirta nustatyti, kokie ginčai gali būti sprendžiami arbitražu, o

⁵ Žr.: Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio 1 dalį.

⁶ BLACKABY, Nigel; PARTASIDES, Constantine; REDFERN, Alan *et al.* (2015). *Redfern and Hunter on International Arbitration. Sixth edition*. New York: Oxford University Press, p. 110.

kurie priklauso išimtinai nacionalinių teismų kompetencijai⁷. Atitinkamai, šalims susidūrus su situacija, kai tarp jų yra sudarytas arbitražinis susitarimas, tačiau kilęs ginčas pagal galiojančius įstatymus negali būti nagrinėjamas arbitraže, kyla klausimas – kas atsitinka arbitražiniam susitarimui? Ar dėl to, kad konkretus kilęs ginčas negali būti sprendžiamas arbitraže, negalioja ir arbitražinis susitarimas?

Viena iš priežasčių, dėl kurių tenka spręsti arbitruotinumą ir arbitražinio susitarimo galiojimo santykio klausimą, yra arbitruotinumą termino vartojimas skirtingiems klausimams apibūdinti. Autorių vertinimu, arbitruotinumą analizę būtent ir verta pradėti nuo šios sąvokos ir jos skirtingų prasmų analizės.

Bene plačiausiai arbitruotinumą sąvoka suprantama JAV. Čia arbitruotinumą apima iš esmės visus klausimus, dėl kurių ginčas negali būti nagrinėjamas arbitraže⁸. Po arbitruotinumą vėliava sprendžiama, ar tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas galioja, ar arbitražinis susitarimas apima tarp šalių kilusį ginčą, taip pat ar nėra draudžiama tokio ginčo spręsti arbitraže⁹. Maža to, arbitruotinumui priskiriami ir klausimai, ar konkretus asmuo yra arbitražinio susitarimo šalis, arba ar arbitražinis susitarimas ar sutartis, kuri nukreipia į arbitražinį susitarimą, buvo sudaryta, ir pan.¹⁰

Atsižvelgiant į tai, kad JAV arbitruotinumą suprantamas kur kas plačiau nei kitur, galima rasti vartojant arbitruotinumą plačiąja ir arbitruotinumą siaurąja prasme sąvokas¹¹.

Vertinant arbitruotinumą plačiąja prasme, t. y. tą arbitruotinumą sąvoką, kuri dažnai vartojama JAV, tokio didelio klausimų rato priskyrimas arbitruotinumui, be abejo, kritikuotinas. Jį kritikuoja ir patys JAV mokslininkai, pagrįstai nurodydami, kad vienos sąvokos vartojimas skirtingiems klausimams turėtų suponuoti ir vienodų taisyklių jiems taikymą, ignoruojant jų skirtumus¹². Tačiau tų skirtumų ignoruoti nederėtų. Šalies prieštaravimai dėl arbitražo teismo jurisdikcijos pagal turinį gali būti labai skirtingi, todėl jiems spręsti taikytinos skirtingos normos ar taisyklės, įskaitant ir taisykles, skirtas nuspręsti, kuris – teismas ar arbitražas – turi ar gali prieštaravimą dėl arbitražo teismo jurisdikcijos nuspręsti pirmas. Pavyzdžiui, prieštaravimui dėl arbitražo teismo jurisdikcijos dėl to, kad šalių sudarytas arbitražinis susitarimas neapima tarp šalių kilusio ginčo, paprastai reikės, jog būtų analizuojamas pats arbitražinis susitarimas ir taikomos sutarčių aiškinimo taisyklės. Prieštaravimas dėl jurisdikcijos dėl to, kad taikytina teisė draudžia kilusį ginčą spręsti arbitraže, paprastai bus sprendžiamas analizuojant teisės normas, formuluojančias tokį draudimą, paties arbitražinio susitarimo analizė šiam klausimui nebus aktuali.

Tad pagrįstai arbitruotinumą sąvoka kur kas dažniau vartojama minėta siaurąja prasme, kaip apimanti valstybės teisėje įtvirtintas taisykles, reguliuojančias, kokie ginčai gali būti nagrinėjami arbitraže. Tokios taisyklės Lietuvos jurisdikcijoje įtvirtintos Lietuvos komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnyje pavadinimu „Ginčai, kurie negali būti perduoti arbitražui“. Į tai, kad arbitruotinumą terminas skirtas valstybės teisėje įtvirtintiems taisyklėms, apibrėžiančioms ginčus, kurie gali būti nagrinėjami arbitraže, dėmesį yra atkreipęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sprenddamas Lietuvos apeliacinio teismo nutarties, kuria buvo panaikintas arbitražo teismo sprendimas, pagrįstumo klausimą.

2016 m. vasario 11 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. e2A-59-370/2016 Lietuvos apeliacinis teismas panaikino arbitražo sprendimą Komercinio arbitražo įstatymo 50 straipsnio 3 dalies 3 punkto pagrindu,

⁷ Ten pat.

⁸ BERMANN, George A. (2012). Arbitrability Trouble. *The American Review of International Arbitration*, 23, p. 368–369.

⁹ SHORE, Laurence. The United States' Perspective on „Arbitrability“. In: MISTELIS, Loukas A. and BREK-OULAKIS, Stavros L. (eds) (2009). *Arbitrability: International and Comparative Perspectives*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 69–71.

¹⁰ BERMANN, George A. (2012). Arbitrability Trouble. *The American Review of International Arbitration*, 23, p. 368–369.

¹¹ Ten pat, p. 367–368.

¹² Ten pat, p. 369–370.

nes „arbitražo teismas netinkamai išsprendė ginčo arbitruotinumų klausimą“. Komercinio arbitražo įstatymo 50 straipsnio 3 dalies 3 punktą yra skirtas situacijoms, kai arbitražo teismo sprendimas buvo priimtas dėl ginčo ar ginčo dalies, kuri nebuvo perduota arbitražui. Kitaip tariant – tai situacijos, kai tarp šalių kilęs ginčas nepatenka į šalių sudarytą arbitražinį susitarimą. Iš nutarties turinio matyti, kad buvo sprendžiamas klausimas dėl to, ar tarp šalių sutarytas arbitražinis susitarimas apima tarp šalių kilusį ginčą¹³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne tik nesutiko su Lietuvos apeliacinio teismo išvadamis dėl šalių sudaryto arbitražinio susitarimo apimtį, bet sukritikavo ir šio klausimo kvalifikavimą kaip arbitruotinumų klausimą, nurodydamas, kad „arbitruotinumų teisinė kategorija yra susijusi su klausimu, kokių subjektų ir kokie ginčai pagal atitinkamos valstybės teisės aktus gali arba negali būti perduodami nagrinėti arbitraže“¹⁴.

Ypač svarbu, kad šioje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat nurodė arbitruotinumą esant dviejų rūšių: subjektinę (*ratione personae*) ir objektinę (*ratione materiae*). Toks arbitruotinumų skirstymas į objektinę (angl. *objective arbitrability*) ir subjektinę (angl. *subjective arbitrability*) neretai minimas ir doktrinoje, nors, kaip detalizuojama toliau, arbitruotinumai kartais yra tapatinamas tik su viena iš šių kategorijų – objektiiniu arbitruotinumumu.

Skirtumas tarp objektinio ir subjektinio arbitruotinumų atsispindi jau pačioje terminijoje. Doktrinoje nurodoma, kad arbitruotinumų klausimas kyla esant dviem situacijoms. *Pirma*, kai tam tikri fiziniai ar juridiniai asmenys laikomi neturintčiais teisės sudaryti arbitražinio susitarimo dėl jų statuso ar vykdomų funkcijų¹⁵. Paprastai tai yra susiję su viešosios teisės juridiniais asmenimis, kuriems tam tikrose jurisdikcijose įstatymuose ar net Konstitucijoje draudžiama sudaryti arbitražinius susitarimus ar reikalaujama gauti tam tikros ar konkrečios institucijos sutikimą¹⁶. *Antra*, kai ginčas patenka į kategoriją ginčų, kurie negali būti nagrinėjami arbitraže, pagal ginčo dalyką¹⁷. Analogiškai skirtumai tarp objektinio ir subjektinio arbitruotinumų apibūdinami ir minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje¹⁸.

Tačiau, kaip bus matyti toliau, tokia arbitruotinumų klasifikacija pagal subjektą ir objektą nėra visuotinai pripažįstama. Tiesa, kartais tai išties yra tik teisinės precizijos klausimas, kadangi sutariama dėl skirtingos objektiui ir subjektiui arbitruotinumui taikytinos teisės, taip pat nearbitruotinumų padarinių.

Arbitruotinumų skirstymas į subjektinę ir objektinę iš dalies apibūdina ir arbitruotinumų bei arbitražinio susitarimo negaliojimo santykio problematiką. Todėl toliau arbitražinio susitarimo negaliojimas bus analizuojamas kiekvienos arbitruotinumų rūšies kontekste atskirai.

Ginčo arbitruotinumai bendrąja prasme lemia, ar tam tikras ginčas gali (galėjo) būti sprendžiamas arbitražu, ar ne. Kaip minėta, kiekviena valstybė gali laisvai nuspręsti, kokie ginčai jos teritorijoje yra arbitruojami, o kokie – ne¹⁹. Universalus nearbitruotinumų ginčų sąrašas nepateikia nei Niujorko

¹³ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-59-370/2016.

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

¹⁵ FOUCHARD, Philippe; GAILLARD, Emmanuel and GOLDMAN, Berthold (1999). *Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration* (E. Gaillard & J. Savage, eds.). The Hague: Kluwer Law International, p. 503.

¹⁶ ZEMLYTĖ, Eglė (2014). *Valstybė kaip arbitražinio susitarimo šalis*. Vilnius: Registrų centras, p. 31–45.

¹⁷ FOUCHARD, Philippe; GAILLARD, Emmanuel and Goldman, Berthold (1999). *Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration* (E. Gaillard & J. Savage, eds.). The Hague: Kluwer Law International, p. 504.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

¹⁹ Kita vertus, svarbu pažymėti, kad doktrinoje išsakoma ir pozicija, jog Niujorko konvencija turėtų būti aiškinama kaip nustatanti tarptautines arbitruotinumų ribas, t. y. kaip ribojanti įstatymų leidėjo diskreciją bet kokius ginčus priskirti nearbitruotiniams ginčams, jei tokios nearbitruotinumų taisyklės yra netipinės (angl. *idiosyncratic*) ir nesiderinančios su taisyklėmis, priimtomis kitose jurisdikcijose (Born, 2021, p. 654–657). Šis aiškinimas iš esmės paremtas tuo, kad, jei būtų aiškinama, jog įstatymų leidėjo diskrecija nustatyti nearbitruotinumų ginčus būtų neribota, t. y. leidžianti visus ginčus priskirti nearbitruotiniams ginčams, valstybės įsipareigojimai pagal Niujorko konvenciją taptų beprasniai.

konvencija²⁰, nei UNCITRAL pavyzdinis įstatymas²¹. Todėl tarptautinio komercinio ginčo atveju tam, kad būtų galima nustatyti ginčo arbitruotinumą, būtina, pirmiausia, nuspręsti, kokia teisė taikoma arbitruotinumo klausimams.

Vis dėlto tai nėra paprasta – arbitražo vieta gali būti skirtinga nuo šalių buveinių (gyvenamosios vietos) ar vietos, kurioje arbitražo sprendimą bus siekiama įvykdyti. Teoriškai visos valstybės, kurių teisė gali būti aktuali arbitražo procesui, gali numatyti skirtingas arbitruotinumo taisykles. Born išskiria bent šešias valstybes, kurių teisė gali būti aktuali, sprendžiant ginčo arbitruotinumo klausimą²². Vis dėlto aiškaus atsakymo dėl arbitruotinumui taikytinos teisės arbitražo doktrina ir praktika nepateikia.

Kaip pažymi Lew, Mistelis ir Kroll, „arbitruotinumui taikytina teisė gali priklausyti nuo to, kur ir kokiame proceso etape šis klausimas kyla. Arbitražo teismai gali taikyti kitokius kriterijus nei teismai, nustatydami šią teisę, o kriterijai, kuriuos teismai taiko po sprendimo priėmimo, gali skirtis nuo tų, kurie taikomi iki [arbitrams] priimant arbitražo sprendimą“²³. Vis dėlto, šių autorių teigimu, dažniausiai arbitražo teismai arbitruotinumo klausimą sprendžia, remdamiesi arbitražo vietos valstybės teise, kadangi būtent arbitražo vietos valstybės teismai vėliau spęš dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo²⁴. Doktrinoje taip pat aptinkama pozicija, jog arbitražo teismai turėtų arbitruotinumo klausimus įvertinti ir pagal valstybės, kurioje tikėtinas arbitražo teismo sprendimo vykdymas, teisę. Vis dėlto toks pasiūlymas ne visada sutinkamas pozityviai dėl to, jog arbitražo teismo sprendimo vykdymo vieta ne visada bus aiški, be to, arbitražo teismo sprendimą gali būti siekiama vykdyti nevisad vienoje, o keliuose ar net keliolikoje valstybių, kurios gali numatyti skirtingą arbitruotinumo reglamentavimą²⁵.

Po arbitražo sprendimo priėmimo ginčui dėl jo panaikinimo ar pripažinimo persikėlus į teismą, atsakymas dėl taikytinos teisės, atrodytų, yra paprastesnis – kaip pagrindžiama ir Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies a punkte, nacionalinis teismas turi teisę taikyti savo valstybės teisę. Tiesa, skiriasi valstybių požiūris į tai, ar teismas turėtų arbitruotinumo klausimą spręsti *ex officio*. Pavyzdžiui, Lietuvos komercinio arbitražo įstatymo 50 straipsnio 4 dalyje numatoma, kad Lietuvos apeliacinis teismas, sprenddamas dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo, *ex officio* tikrina, ar ginčas pagal Lietuvos Respublikos įstatymus galėjo būti perduotas arbitražui ir tuo pagrindu gali panaikinti arbitražo teismo sprendimą. Šveicarijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas formuoja praktiką, pagal kurią teismas arbitruotinumo savo iniciatyva netikrina²⁶. Tiesa, net pačioje Šveicarijoje tokiai Federalinio Aukščiausiojo Teismo praktikai nėra vieningai pritariama²⁷.

²⁰ Konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (1958). *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 10-208.

²¹ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006. *United Nations Publication Sales No. E.08.V.4*.

²² BORN, Gary B. (2021). *International Commercial Arbitration*. 3rd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 640.

²³ LEW, Julian D. M.; MISTELIS, Loukas A. and KRÖLL, Stefan M. (2003). *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 189.

²⁴ Ten pat, p. 197.

Vis dėlto tokia išvada nebūtinai yra teisinga. Tarptautinio komercinio arbitražo atveju ginčo šalys arbitražo vieta dažnai pasirenka neutralią jų atžvilgiu valstybę, retai vertindamos toje valstybėje numatytą arbitruotinumo teisinį reglamentavimą. Kita vertus, tam tikros valstybės numato galimybę atsisakyti teisės skusti arbitražo teismo sprendimą teismui ir prašyti jo panaikinimo, o tai sumažina arbitražo vietos valstybės teisės vaidmenį arbitražo procese.

²⁵ LEW, Julian D. M.; MISTELIS, Loukas A. and KRÖLL, Stefan M. (2003). *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 198.

²⁶ ARROYO, Manuel (ed.) (2013). *Arbitration in Switzerland: The Practitioner's Guide*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 53.

²⁷ Ten pat.

2. Objektinio arbitruotinum ir arbitražinio susitarimo negaliojimo santykis

Šio tyrimo 1 dalyje arbitruotinum sąvoka buvo aptarta bendrai, plačiau neanalizuojant skirtingų arbitruotinum kategorijų. Šioje tyrimo dalyje autoriai aptaria vieną iš dviejų tokių kategorijų – objektinį arbitruotinumą. Kaip nurodoma toliau, objektinis arbitruotinum yra dažniausiai aptinkama arbitruotinum kategorija, kuri tam tikrais atvejais yra apskritai sutapatinama su arbitruotinum sąvoka, t. y. arbitruotinum yra suprantamas vien kaip objektinis arbitruotinum, subjekcinį arbitruotinumą priskiriant veiksnumo sričiai²⁸.

Toliau šiame tyrime autoriai plačiau analizuoja objektinio arbitruotinum sąvoką (2.1) ir jo santykį su arbitražinio susitarimo negaliojimo institutu (2.2).

2.1. Objektinis arbitruotinum

Tam, kad tarp šalių kilęs ginčas galėtų būti nagrinėjamas arbitraže, jis turi būti arbitruotinas. Tačiau nei Komercinio arbitražo įstatymas Lietuvoje, nei, kiek autoriams žinoma, užsienio valstybių arbitražo įstatymai arbitruotinum sąvokos, o tuo labiau jos skirstymo į kategorijas, nepateikia – tai palikta doktrinai ir teismų praktikai.

Bendriausiu požiūriu, objektinis arbitruotinum (angl. *objective arbitrability*), arba arbitruotinum *ratione materiae*, yra apibūdinamas kaip ribojimas spręsti tam tikrų kategorijų ginčus arbitražu. Būtent tokią sąvoką pateikia Lew, Mistelis ir Kroll, paaiškindami, jog „tam tikri ginčai gali būti jautrūs viešosios tvarkos požiūriu ir todėl, manoma, kad jie bus geriau išnagrinėti valstybiniuose teismuose. Akivaizdus to pavyzdys – baudžiamosios teisės ginčai, kurie patenka išimtinai į nacionalinių teismų jurisdikciją“²⁹.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamoje praktikoje, minėta, taip pat vartojama objektinio arbitruotinum sąvoka, kuri apibūdinama iš esmės analogiškai Lew, Mistelis ir Kroll pateiktam apibūdinimui: „objektinio arbitruotinum esmė ta, kad tam tikrų kategorijų ginčai negali būti nagrinėjami arbitraže dėl paties nagrinėtinų klausimų pobūdžio (pavyzdžiui, fizinių asmenų teisinio statuso klausimai, ginčai dėl patentų, prekių ženklų, darbo ginčai, šeimos ginčai, bankroto bylos iškelimas, administraciniai ginčai, baudžiamosios ir konstitucinės teisės klausimai ir kt.). Šiuo atveju laikoma, kad tokio pobūdžio klausimai yra tiek svarbūs, jog yra rezervuojami valstybės teismų jurisdikcijai (pavyzdžiui, viešosios teisės reguliavimo sričiai priskirtini klausimai), arba dėl bylos esmės atitinkamų ginčų nagrinėjimas arbitraže nebūtų efektyvus, pavyzdžiui, tais atvejais, kai ginčas susijęs su trečiųjų asmenų, nesudariusių arbitražinio susitarimo, teisėmis ir pareigomis“³⁰.

Kokių konkrečiai kategorijų ginčai negalės būti sprendžiami arbitražu dėl savo objekto, sprendžia nacionaliniai įstatymų leidėjai – nei Niujorko konvencijoje, nei UNCITRAL pavyzdiniame įstatyme nepateikiama net preliminarus tokių kategorijų sąrašo. Todėl nenuostabu, jog valstybių teisinis reglamentavimas šiuo požiūriu skiriasi, priklausomai nuo to, ar (kiek) įstatymų leidėjai pasitiki arbitražu kaip ginčų sprendimo būdu³¹. Pavyzdžiui, Šveicarijoje dar 1975 m. buvo pripažinta, kad arbitražo sprendimas gali būti pagrindas panaikinti intelektinės nuosavybės teisių registraciją, t. y. arbitražo

²⁸ ARROYO, Manuel (ed.) (2013). *Arbitration in Switzerland: The Practitioner's Guide*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 48; BLESSING, Marc (1996). Arbitrability of Intellectual Property Disputes. *Arbitration International*, 12(2), p. 191.

²⁹ LEW, Julian D. M.; MISTELIS, Loukas A. and KRÖLL, Stefan M. (2003). *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 188.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.

³¹ FOUCHARD, Philippe; GAILLARD, Emmanuel and Goldman, Berthold (1999). *Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration* (E. Gaillard & J. Savage, eds.). The Hague: Kluwer Law International, p. 331.

teismai gali spręsti ir su intelektinės nuosavybės teisių registracija susijusius klausimus³². Prancūzija panašiu laiku – 1968 m. – priešingai, nustatė tokį teisinį režimą, pagal kurį su patentais susiję ginčai turėjo būti sprendžiami viename iš aiškiai nurodytų teismų ir buvo nearbitruojami. Tiesa, Prancūzija galiausiai Šveicarijos pavyzdžiu leido ginčus dėl prekių ženklų ir patentų spręsti arbitražu³³. Lietuvoje iki šiol ginčai dėl patentų, prekių ženklų ir dizaino registracijos yra nearbitruotini³⁴.

Lietuvoje nearbitruotinių ginčų sąrašas yra pateiktas Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio 2 dalyje. Kaip matyti iš šios nuostatos formuluotės, visi joje nurodyti nearbitruotini ginčai yra nearbitruotini *ratione materiae*: ginčai, nagrinėti administracinių bylų teiseną, ginčai, kurių nagrinėjimas priskirtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencijai, ginčai, kylantys iš šeimos teisinių santykių, ginčai dėl patentų, prekių ženklų ir dizaino registracijos, ginčai, kylantys iš darbo ir vartojimų sutarčių (išskyrus atvejus, kai arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas). Tiesa, pastarųjų – ginčų, kylančių iš darbo ir vartojimo sutarčių – „arbitruotinumas“ apibrėžiamas kiek kitaip nei likusių ginčų, t. y. nustatant tam tikrą sąlygą. Dėl šios priežasties šių ginčų priskyrimo arbitruotinumo kategorijai klausimas analizuojamas atskirai šio straipsnio 4 dalyje.

Tiek Niujorko konvencija, tiek ir UNCITRAL pavyzdinis įstatymas (taigi ir daugelio kitų valstybių įstatymai, įskaitant Komercinio arbitražo įstatymą Lietuvoje) numato galimybę nacionaliniam teismui patikrinti, ar tam tikras ginčas galėjo būti arbitruotinas ir tuo pagrindu atsakyti pripažinti arbitražo teismo sprendimą arba jį panaikinti. Todėl objektinio arbitruotinumo kategorija yra svarbi ne tik proceso pradžioje, kai sprendžiama, ar arbitražo teismas turi jurisdikciją, bet ir arbitražo procesui jau pasibaigus. Todėl nenuostabu, kad Blessing skiria keturis etapus, kada objektinio arbitruotinumo problema gali būti aktuali ir keliami: pirma, arbitražo proceso pradžioje, kai atsakovas įrodinėja, jog arbitražo teismas neturi jurisdikcijos dėl to, kad ginčo objektas yra nearbitruotinas; antra, arbitražo sprendimo panaikinimo stadijoje; trečia, arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti etape; ketvirta, teisminėje byloje tuo atveju, jei ieškovo reikalavimas pirmiausia buvo pateiktas nacionaliniam teismui³⁵.

2.2. Ginčo nearbitruotinumas *ratione materiae* kaip pagrindas konstatuoti arbitražinio susitarimo negaliojimą

Lietuvos komercinio arbitražo įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje numatoma, kad arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu teismo tvarka vienos iš šalių reikalavimu nustačius, kad pažeisti šio įstatymo 12 straipsnio reikalavimai. Doktrinoje komentuojant šią normą nurodoma, jog „arbitražinis susitarimas gali būti ginčijamas Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio pagrindu, – teigiant, kad arbitražiniame susitarime numatytas ginčas negali būti sprendžiamas arbitražu“³⁶. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad arbitražinė išlyga, sudaryta dėl nearbitruotino ginčo, yra negaliojanti³⁷. Panašios pozicijos laikosi ir kai kurie užsienio mokslininkai³⁸, o Fouchard, Gaillard ir

³² COOK, Trevor M. and GARCIA, Alejandro I. (2010). *International Intellectual Property Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 52.

³³ FORTUNET, Edouard (2010). Arbitrability of Intellectual Property Disputes in France. *Arbitration International*, 26(2), p. 282.

³⁴ Žr.: Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio 2 dalį.

³⁵ BLESSING, Marc (1996). Arbitrability of Intellectual Property Disputes. *Arbitration International*, 12(2), 194–195.

³⁶ MIKELĖNAS, Valentinas; NEKROŠIUS, Vytautas; ZEMLYTĖ, Eglė (2016). *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Registrų centras, p. 51.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013.

³⁸ HANOTIAU, Bernard and CAPRASSE, Olivier (2008). Arbitrability, Due Process, and Public Policy Under Article V of the New York Convention: Belgian and French Perspectives. *Journal of International Arbitration*, 25(6), 391.

Hanotiau nurodo, kad „arbitruotinumas iš tikro yra arbitražinio susitarimo ir, atitinkamai, arbitražų jurisdikcijos galiojimo sąlyga“.

Goldman pabrėžia, kad „ginčai susiję su nearbitruotiniais santykiais (pvz., santuokos nutraukimu), gali būti tiesiogiai pradėti teisme, net jei jie susiję su egzistuojančiu arbitražiniu susitarimu. Tokiu atveju teismas turės nustatyti savo jurisdikciją, atlikdamas *prima facie* arbitražinio susitarimo įvertinimą ir nustatydamas, jog jis [susitarimas] yra akivaizdžiai negaliojantis“³⁹. Todėl nieko keisto, jog Brekoulakis požiūrį, kad ginčo nearbitruotinumai lemia arbitražinio susitarimo negaliojimą, tarptautinio komercinio arbitražo doktrinoje įvardija kaip apskritai vyraujančią⁴⁰.

Vis dėlto kyla klausimas, ar tikrai konkretaus ginčo nearbitruotinumai dėl jo objekto gali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą, t. y. ar ginčo pripažinimas nearbitruotinu yra prielaida konstatuoti ne tik arbitražo teismo jurisdikcijos nagrinėti kilusį ginčą, bet ir arbitražinio susitarimo negaliojimą. Autorių nuomone, atsakymas į šį klausimą turi būti neigiamas – ginčo (objektinis) nearbitruotinumai *ipso facto* negali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą.

Šiam teiginiui pagrįsti pirmiausia verta prisiminti, kad arbitražinis susitarimas yra šalių sudaryta sutartis, kuria jos paveda tarpusavio ginčą spręsti privatiems asmenims – arbitrams⁴¹. Kaip teisingai pažymi Brekoulakis, tam, jog arbitražinis susitarimas būtų sudarytas ir galiojantis, jis turi atitikti tam tikras sąlygas kaip ir kiekviena kita sutartis – turi sutapti šalių valia, šalys turi turėti reikiamą veiksnumą ir, galiausiai, arbitražinis susitarimas turi atitikti Niujorko konvencijoje ir nacionalinėje teisėje įtvirtintus formas reikalavimus. Jokių kitų reikalavimų tam, kad arbitražinis susitarimas būtų sudarytas, nėra numatyta⁴².

Taigi, arbitražiniam susitarimui esant sutartimi, o dar plačiau – sandoriu, šis sandoris gali negaliojoti dėl lygiai tų pačių priežasčių, dėl kurių negalioja ir kiekviena kita sutartis, pavyzdžiui, apgaulės, suklydimo ir panašiai. Atitinkamai, arbitražinis susitarimas gali būti pripažįstamas negaliojančiu CK pirmojoje knygoje nurodytų sandorio negaliojimo pagrindais kaip ir kiekviena kita sutartis ar sandoris (jei taikytina Lietuvos teisė). Tai patvirtinama ir pagal minėtą Komercinio arbitražo įstatymo 11 straipsnio 2 dalį, kurioje numatoma galimybė pripažinti arbitražinį susitarimą negaliojančiu bendrais sandorių negaliojimo pagrindais.

Pripažintas negaliojančiu, arbitražinis susitarimas netenka galios ir nebegali būti priverstinai vykdomas⁴³. Atitinkamai, šalys praranda teisę spręsti tarp jų kilusius ginčus, kurie buvo tiesiogiai ar netiesiogiai apibrėžti arbitražiniame susitarime, arbitraže, kadangi nebeegzistuoja jų arbitražinio susitarimo, būtino arbitražo jurisdikcijai atsirasti.

Tuo tarpu arbitruotinumai nėra sandorio negaliojimo pagrindas, o prielaida arbitražinio susitarimo pagrindu spręsti tam tikrą ginčą arbitraže, nepaisant to, kokios yra konkretaus arbitražinio susitarimo nuostatos⁴⁴. Kitaip tariant, jei arbitruotinumai nėra būtina sąlyga sudaryti arbitražinį susitarimą, jis nėra ir pagrindas laikyti arbitražinį susitarimą negaliojančiu.

³⁹ FOUCHARD, Philippe; GAILLARD, Emmanuel and Goldman, Berthold (1999). *Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration* (E. Gaillard & J. Savage, eds.). The Hague: Kluwer Law International, p. 338–339.

⁴⁰ BREKOULAKIS, Stavros L. (eds) (2009). *Arbitrability: International and Comparative Perspectives*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 37.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-199/2012.

⁴² BREKOULAKIS, Stavros L. (eds) (2009). *Arbitrability: International and Comparative Perspectives*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 38.

⁴³ Teoriškai įmanoma, kad negaliojančiu būtų pripažinta tik dalis arbitražinio susitarimo, pvz., šaliai įrodžius, kad ji buvo suklaidinta dėl arbitražinio susitarimo apimties ar arbitražo institucijos pasirinkimo. Tačiau tokia galimybė laikytina teorine.

⁴⁴ BORN, Gary B. (2021). *International Commercial Arbitration*. 3rd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 896.

Kaip paaiškina Born, šių dviejų institutų prigimtis kardinaliai skiriasi: anot jo, sutarties negaliojimo instituto taikymas įprastai lemia, kad arbitražinis susitarimas negalioja visų kategorijų ginčams: nesąžiningai sudarytas ar suklasztotas arbitražinis susitarimas negalioja, nepaisant to, kokio pobūdžio ginčą siekiama spręsti arbitražu. Tuo tarpu nearbitruotinumą įprastai lemia, kad galiojantis arbitražinis susitarimas negali būti įvykdomas konkretaus ginčo ar ginčų kategorijos atveju⁴⁵. Tam pritaria ir Brekoulakis, kuris pabrėžia, jog „daugeliu atvejų ne arbitražinio susitarimo dalykas yra nearbitruotinas *in abstracto*, o tam tikras konkretus ginčas, kilęs po to, kai arbitražinis susitarimas buvo sudarytas, yra arbitražo ar nacionalinio teismo pripažįstamas nearbitruotinu *ad hoc*“⁴⁶.

Autorių vertinimu, tokia pozicija yra visiškai pagrįsta ir ją galima pagrįsti konkrečiu pavyzdžiu. Tarkime, šalis yra sudariusios įprastą, plačios apimties arbitražinį susitarimą, pagal kurį arbitražu sprendžiami visi tarp šalių kilę ginčai. Toks arbitražinis susitarimas yra įtrauktas į sutartį, reglamentuojančią šalių teisinius santykius, susijusius su prekių ženklų naudojimu. Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio 2 dalyje numatoma, kad ginčai dėl prekių ženklų registracijos yra nearbitruotini. Tačiau Komercinio arbitražo įstatymu nedraudžiama arbitražu spręsti ginčų dėl žalos, padarytos neteisėtu prekių ženklų naudojimu, atlyginimo. Atitinkamai, tarp šalių kilus ginčui dėl prekių ženklų registracijos, toks ginčas bus nearbitruotinas ir šalis negalės dėl jo kreiptis į arbitražo teismą. Tačiau jei tarp šalių kiltų ginčas dėl žalos atlyginimo ar įpareigojimo atlikti tam tikrus veiksmus ir pan., arbitražinis susitarimas galėtų būti vykdomas ir ginčas sprendžiamas arbitraže.

Jei būtų laikomasi pozicijos, kad konkretaus ginčo nearbitruotinumą lemia viso arbitražinio susitarimo negaliojimą, tai būtų niekaip nesuderinama su arbitruotinumą paskirtimi ir netgi lemtų tai, kad nearbitruotinų ginčų sąrašas plėstųsi – pirmiau aptarto pavyzdžio atveju, tarp šalių, pirmiausia, kilus ginčui dėl prekių ženklų registracijos, arbitražinis susitarimas nebegaliotų, o tai turėtų reikšti, kad ir ateityje iš tos pačios sutarties tarp šalių kilę ginčai, net jei jie nesusiję su prekių ženklų registracija, nebegalėtų būti sprendžiami arbitražu, nes arbitražinis susitarimas būtų laikomas negaliojančiu, nors šalių valia buvo kitokia.

Todėl iš esmės galima pritarti pozicijai, jog „nors arbitruotinumą dažnai yra laikomas arbitražinio susitarimo galiojimo reikalavimu, tai visų pirma yra jurisdikcinis klausimas“⁴⁷. Tiesa, kaip nurodoma toliau, tokios pozicijos autoriai – Lew, Mistelis ir Kroll – taip pat teigia, kad ginčo nearbitruotinumą lemia ir arbitražinio susitarimo negaliojimą. Tačiau, kaip pastebi Brekoulakis, „arbitražinio susitarimo galiojimas ir arbitražo teismo jurisdikcija yra artimai susiję; vis dėlto pastarasis institutas yra platesnis. Tai, ar arbitražo teismas turi jurisdikciją nagrinėti tam tikrą konkretų reikalavimą, paprastai priklauso nuo daugiau faktorių nei arbitražinio susitarimo galiojimas. Pavyzdžiui, arbitražinis susitarimas gali būti galiojantis, tačiau arbitražo teismas vis tiek gali neturėti jurisdikcijos nagrinėti ginčą, nes, tarkime, reikalavimas nepatenka į arbitražinio susitarimo objektą...“⁴⁸

Tam tikra pilkąja zona būtų galima laikyti situacijas, jei arbitražinis susitarimas yra sudaromas tik dėl ginčo, kuris pagal taikytiną teisę nėra arbitruotinas. Pirmiau aptartu pavyzdžiu tokia situacija galėtų būti tada, jei šalis sutartyje susitartų, kad tik ginčai dėl prekių ženklų registracijos sprendžiami arbitražu. Akivaizdu, kad tokiu atveju arbitražinio susitarimo Lietuvoje nebūtų įmanoma įgyvendinti.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ BREKOULAKIS, Stavros L. (eds) (2009). *Arbitrability: International and Comparative Perspectives*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 39.

⁴⁷ LEW, Julian D. M.; MISTELIS, Loukas A. and KRÖLL, Stefan M. (2003). *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 193.

⁴⁸ BREKOULAKIS, Stavros L. (eds) (2009). *Arbitrability: International and Comparative Perspectives*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 39.

Vis dėlto, autorių vertinimu, net ir tokiu atveju tai neturėtų lemti arbitražinio susitarimo negaliojimo būtent dėl to, kad susitarimo galiojimas ir ginčo arbitruotinumų yra du skirtingi teisiniai institutai. Todėl, net ir nustačius, kad šalys sudarė arbitražinį susitarimą tik dėl ginčo, kuris nėra arbitruotinas, tai sudarytų prielaidas arbitražo teismui atsisakyti jurisdikcijos arba teismui konstatuoti savo jurisdikciją, bet ne pripažinti arbitražinį susitarimą negaliojančiu. Kaip ir minėta, arbitražinis susitarimas gali būti pripažįstamas negaliojančiu bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais, o arbitruotinumų dėl objektyvių priežasčių nėra toks pagrindas. Kaip paaiškina Born, „susitarimo materialinio galiojimo klausimai yra sprendžiami pagal [Niujorko konvencijos] II straipsnį, bendrai taikomus, nediskriminacinio pobūdžio sutarčių teisės principus ir pagal [Niujorko konvencijos] V straipsnio 1 dalies a punktą nustatytą taikytiną teisę. Tuo tarpu konvencijos V straipsnio 2 dalies a punkto ir II straipsnio 1 dalies nuostatomis dėl arbitruotinumų yra siekiama sukurti „pabėgimo mechanizmą“, leidžiantį atskiroms susitariančioms valstybėms nustatyti šalių [arbitražinio] susitarimo pripažinimo limitus nacionaliniuose teismuose, remiantis arbitražiniam susitarimui taikytina teise“⁴⁹.

Vis dėlto požiūris, kad negalėjimas spręsti konkretaus ginčo arbitruotinumų dėl jo objekto nelemia arbitražinio susitarimo negaliojimo, nėra visuotinai pripažįstamas. Pavyzdžiui, Lew, Mistelis ir Kroll, minėta, laikosi pozicijos, kad „arbitražiniai susitarimai, į kuriuos patenka šie [nearbitruotini] klausimai, bendraja prasme, nebus laikomi galiojančiais, nebus pagrindas atsirasti arbitražo jurisdikcijai ir, atitinkamai, priimtas arbitražo sprendimas negalės būti vykdomas“⁵⁰. Tačiau toks požiūris dėl pirmiau nurodytų arbitražinio susitarimo negaliojimo ir arbitruotinumų skirtumų laikytinas netinkamu – arbitruotinumų yra „speciali sąlyga, susijusi su arbitražinio susitarimo jurisdikciniu aspektu ir dėl to jis išeina už diskusijos apie [susitarimo] galiojimą ribų. Arbitruotinumų yra būtina sąlyga arbitražo teismui priimti jurisdikciją dėl tam tikro ginčo (jurisdikcinis elementas), o ne sąlyga arbitražinio susitarimo galiojimui (sutartinis elementas)“⁵¹.

3. Subjektinio arbitruotinumų ir arbitražinio susitarimo santykis

Minėta, kad, kitaip nei objektinis arbitruotinumų, kurio objektas yra ginčo dalykas, subjektinis arbitruotinumų (arba arbitruotinumų *ratione personae*) yra nukreiptas į ginčo šalį ir plačiausia prasme atsako į klausimą, ar galima arbitražu nagrinėti ginčą, kurio šalis yra tam tikras asmuo.

Kodėl ir kada tiksliai pradėtas vartoti subjektinio arbitruotinumų terminas – nėra visiškai aišku. Nei Niujorko konvencijoje, nei UNCITRAL pavyzdiniame įstatyme šis terminas nėra minimas. Gaillard nurodo, kad, jo žiniomis, šį terminą sukūrė B. Goldman ir kaip pavyzdį pateikia nuorodą į 1989 m. leidimo B. Goldmano sudarytą Tarptautinės teisės enciklopediją prancūzų kalba (pranc. *Juris Classeur Droit international*)⁵². Ši versija yra tikėtina bent jau pagal laikmetį, nes anksčiau nei praėjusio šimtmečio devintojo dešimtmečio pabaigoje išleistuose šaltiniuose subjektinio arbitruotinumų terminas nėra vartojamas. Manytina, kad šio termino vartojimą paspartino ir 1987 m. gruodžio 18 d. priimtas

⁴⁹ BORN, Gary B. (2021). *International Commercial Arbitration*. 3rd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 896–897.

⁵⁰ LEW, Julian D. M.; MISTELIS, Loukas A. and KRÖLL, Stefan M. (2003). *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 187–188.

⁵¹ BREKOULAKIS, Stavros L. (eds.) (2009). *Arbitrability: International and Comparative Perspectives*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 39.

⁵² FOUCHARD, Philippe; GAILLARD, Emmanuel and GOLDMAN, Berthold (1999). *Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration* (E. Gaillard & J. Savage, Eds.). The Hague: Kluwer Law International, p. 313.

Šveicarijos arbitražo įstatymas (Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės akto Dvyliktasis skyrius⁵³). Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės akto 177 straipsnyje, pavadintame „Arbitruotinumas“, buvo įtvirtintos dvi normos. Pirmojoje dalyje buvo nurodyta, kad bet kokie ginčai, susiję su finansiniais interesais, gali būti sprendžiami arbitraže, o antrojoje dalyje nurodyta, jei arbitražinio susitarimo šalis yra valstybė, jos valdoma įmonė ar valstybės kontroliuojama organizacija, ji neturi teisės remtis savo pačios įstatymais, siekdama ginčyti teisę (angl. *capacity*) būti arbitražo šalimi ar arbitruotinumą ginčo, kuris patenka į arbitražinį susitarimą. Taigi arbitruotinumui buvo priskirti abu aspektai – tiek ginčo dalykas, tiek ir šalies (tiesa, tik valstybės ar viešosios teisės juridinių asmenų) teisė sudaryti arbitražinį susitarimą. Ir, nors tiek Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės akto 177 straipsnio 2 dalies vertime į anglų kalbą, tiek ir tekste prancūzų kalba, yra vartojama veiksnio sąvoka (pranc. *capacité d'être partie à un arbitrage*), jau 1988 m. ir 1989 m. išleistuose straipsniuose, skirtuose Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės akto naujai redakcijai, 177 straipsnio 2 dalies norma yra komentuojama kaip subjektinio arbitruotinumą klausimas⁵⁴.

Subjektinio arbitruotinumą klausimas dažniausiai siejamas ne su bet kurio asmens, bet su viešosios teisės juridinių asmenų⁵⁵ teise sudaryti arbitražinį susitarimą. Pavyzdžiui, Fouchard, Gaillard ir Goldman apibūdina subjektinį arbitruotinumą tik kaip valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų galimybę perduoti ginčą nagrinėti arbitražui⁵⁶. Maža to, Fouchard, Gaillard ir Goldman nuomone, subjektinis arbitruotinumas yra savarankiška kategorija, kuri neturi ir negali būti tapatinama su šalies veiksmu. Veiksnio kategorijos esmė ir tikslas yra asmenų, kurie nėra savarankiškai pajėgūs apginti savo interesus, apsauga. Viešosios teisės juridiniai asmenys, kuriems priskirtos valstybės valdymo funkcijos plačiąja prasme, negali būti priskirti prie tokių asmenų, kuriems reikalinga speciali apsauga. Fouchard, Gaillard ir Goldman remiasi ir Prancūzijos teismų sprendimais, kuriuose viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinius susitarimus yra atskirta nuo šalies veiksnio kategorijos, ir teigia, kad ribojimai sudaryti arbitražinius susitarimus yra grindžiami viešąja tvarka, o ne būtinybe apsaugoti viešosios teisės juridinius asmenis kaip nepajėgius savarankiškai priimti teisinių išpareigojimų⁵⁷.

Fouchard, Gaillard ir Goldman išsakomos pozicijos klausimu kol kas konsensuso nėra. Doktrinoje galima rasti dar bent du požiūrius į subjektinio arbitruotinumą ir šalies veiksnio kategorijų santykį.

Pavyzdžiui, Born beveik išvis nevartoja subjektinio arbitruotinumą termino. Jo nuomone, nėra teisinga ir tikslu priskirti pastarąjį – viešosios teisės juridinių asmenų teisės sudaryti arbitražinį susitarimą – klausimą subjektinio arbitruotinumą kategorijai. Viešosios teisės juridinių asmenų teisės sudaryti arbitražinį susitarimą ribojimai, Born nuomone, yra susiję su tokių asmenų teise priimti juos saistančius išpareigojimus, ir tai patenka į klasikinį teisinio veiksnio apibrėžimą. Atitinkamai, Born nuomone, viešosios teisės juridinių asmenų teisės sudaryti arbitražinį susitarimą klausimas analizuotinas pagal

⁵³ Šveicarijos federalinis tarptautinės privatinės teisės aktas (1987). FF, I 5.

⁵⁴ BLESSING, Marc (1988). The New International Arbitration Law in Switzerland. *Journal of International Arbitration*, 5(2), p. 26.

PATOCCHI, Paolo Michele and SCHNEIDER, Michael E. (1989). The New Swiss Law on International Arbitration. *Arbitration: The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management*, 55(4), 272.

⁵⁵ Viešosios teisės juridinis asmuo yra suprantamas kaip bet koks su valstybe susijęs asmuo, įskaitant, bet neapsiribojant valstybės institucijas, įstaigas, organizacijas, departamentus, savivaldos institucijas, taip pat valstybės ar savivaldybės įmones, tiek turinčias juridinio asmens teises, tiek jų neturinčias (Zemlytė, 2014, p. 29–30).

⁵⁶ FOUCHARD, Philippe; GAILLARD, Emmanuel and GOLDMAN, Berthold (1999). *Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration* (E. Gaillard & J. Savage, eds.). The Hague: Kluwer Law International, p. 313.

⁵⁷ FOUCHARD, Philippe; GAILLARD, Emmanuel and Goldman, Berthold (1999). *Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration* (E. Gaillard & J. Savage, eds.). The Hague: Kluwer Law International, p. 317; ZEMLYTĖ, Eglė (2014). *Valstybė kaip arbitražinio susitarimo šalis*. Vilnius: Registrų centras, p. 64–65.

Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktą bei analogiškas Niujorko konvencijos II straipsnyje įtvirtintas arbitražinio susitarimo galiojimą reguliuojančias normas⁵⁸. Subjektinio arbitruotinumų terminas neminimas ir 1961 m. Europos konvencijoje dėl tarptautinio komercinio arbitražo⁵⁹. Šios konvencijos II straipsnyje yra tiesiogiai įtvirtinta, kad viešosios teisės juridiniai asmenys turi teisę sudaryti arbitražinius susitarimus. Tiesa, konvencijos tekste anglų kalba veiksnio terminas neminimas (II straipsnio pavadinimas yra „Viešosios teisės juridinių asmenų teisė kreiptis į arbitražą“), tačiau jis nurodomas konvencijos tekste prancūzų kalba (pranc. *capacité des personnes morales de droit public de se soumettre à l'arbitrage*).

Kitas doktrinoje gajus požiūris į subjektinio arbitruotinumų ir veiksnio kategorijas – šių kategorijų sutapatinimas. Kitaip tariant, šios kategorijos – subjektinio arbitruotinumų ir veiksnio – vartojamos kaip sinonimai. Pavyzdžiui, Hanotiau ir Caprasse teigia, kad nors ir nėra visiškai aišku, ar subjektinis arbitruotinumų priskirtinas šalies veiksniumi, tačiau, jų nuomone, jis vis dėlto artimesnis būtent veiksnio kategorijai. Taip pat, jų nuomone, šis klausimas patenka į Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktą, leidžiantį nepripažinti arbitražo sprendimo, jei arbitražinio susitarimo šalys buvo neveiksnioms ar susitarimas negalioja⁶⁰.

Taigi apskritai galima skirti tris požiūrius į subjektinį arbitruotinumą: i) tokio arbitruotinumų apskirtai nėra; ii) subjektinis arbitruotinumų yra šalies veiksnio sinonimas; iii) subjektinis arbitruotinumų yra savarankiška kategorija, netapati šalies veiksniumi. Daugeliu atvejų šios pozicijos yra pateikiamos siekiant įrodyti tai, kad subjektiniam arbitruotinumui turi būti taikoma skirtinga nei šalies veiksniumi taikytina teisė⁶¹ arba, priešingai, – viešosios teisės juridinių asmenų teisei sudaryti arbitražinius susitarimus taikytina teisė turi būti parenkama vadovaujantis tomis pačiomis taisyklėmis, kokios yra taikomos ir kiekvieno kito asmens veiksniumi nustatyti⁶². Tačiau visoms šioms pozicijoms bendra yra tai, kad jokių atvejų nėra teigiama, kad subjektinis arbitruotinumų patenka į Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punktą, kuris skirtas objektiniam arbitruotinumui. Daugeliu atvejų laikomasi pozicijos, kad subjektinis arbitruotinumų patenka į kitą – Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktą, kuris yra skirtas arbitražinio susitarimo galiojimo klausimui. Tai leidžia daryti išvadą, kad

⁵⁸ BORN, Gary B. (2021). *International Commercial Arbitration*. 3rd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 772–774. Šio požiūrio atstovais taip pat galima būtų laikyti ir J. F. Poudret bei S. Besson (POUDRET, Jean-François and BESSON, Sebastien (2007). *Comparative law of international arbitration*. 2nd edition. London: Thomson Sweet & Maxwell, p. 182–194).

⁵⁹ European Convention on International Commercial Arbitration (1961). *UNTS*, 484, 349.

⁶⁰ HANOTIAU, Bernard and CAPRASSE, Olivier (2008). Arbitrability, Due Process, and Public Policy Under Article V of the New York Convention: Belgian and French Perspectives. *Journal of International Arbitration*, 25(6), 724.

Taip pat žr.: MEULEMEESTER, Dirk and PIERS, Maud (2013). The New Arbitration Law – Belgium Adopted the UNCITRAL Model Law. *Asian International Arbitration Journal*, 9(2), 154–156 (Subjektinis arbitruotinumų išskiriamas arbitruotinumui skirtame skyriuje, tačiau nurodoma, kad subjektinis arbitruotinumų siejamas su sutarties šalių veiksniumi).

FOUSTOUCOS, Anghelos C. (1988). Conditions Required for the Validity of an Arbitration Agreement. *Journal of International Arbitration*, 5(4), 125. (Teigiama, kad veiksniumas sudaryti arbitražinius susitarimus, kitaip dar vadinamas subjektiniu arbitruotinumum, patenka į Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkto reguliavimo sritį).

BLESSING, Marc (1988). The New International Arbitration Law in Switzerland. *Journal of International Arbitration*, 5(2), 26–27. (Komentuojant Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės akto 177 str., nurodoma, kad jame tiesiogiai nenumatoma nuostatų, nustatančių subjektinį arbitruotinumą (veiksnumą)).

⁶¹ FOUCHARD, Philippe; GAILLARD, Emmanuel and GOLDMAN, Berthold (1999). *Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration* (E. Gaillard & J. Savage, eds.). The Hague: Kluwer Law International, p. 316–318.

⁶² POUDRET, Jean-François and BESSON, Sebastien (2007). *Comparative law of international arbitration*. 2nd edition. London: Thomson Sweet & Maxwell, p. 183.

ir subjekcinio arbitruotinum, ir arbitražinio susitarimo galiojimo santykis yra kitoks nei objekcinio arbitruotinum atveju. Kitaip tariant, subjekcinis arbitruotinum patenka į arbitražinio susitarimo galiojimo klausimo sritį.

Jei subjekcinis arbitruotinum tapatus šalies veiksnio klausimui, tada, matyt, abejonių dėl to, kad tai yra arbitražinio susitarimo galiojimo, o ne tik arbitražo teismo jurisdikcijos klausimas, nekyla. Neveiksnaus asmens sudaryto sandorio negaliojimas paprastai yra pagrindinė priemonė, kuria įgyvendinama neveiksnių asmenų apsauga. Žinoma, įvairiose jurisdikcijose ji gali būti įgyvendinama skirtingai, taip pat įgyvendinimas gali skirtis, atsižvelgiant į tai, koks asmuo stokoja veiksnio: sandoris gali būt niekinis, kitu atveju – nuginjamas, gali skirtis ir asmenų, kuriems suteikiama teisė ginčyti tokį sandorį, ratas⁶³. Bet šie skirtumai esmės nekeičia: neveiksnaus asmens sandoris pastarojo nesaisto. Tad ir arbitražinio susitarimo atveju šalies veiksnio sudaryti arbitražinį susitarimą stoka sietina su arbitražinio susitarimo galiojimo klausimu ir tik dėl to, kad gali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą – ir su arbitražo teismo jurisdikcija.

Taigi subjekcinis arbitruotinum, skirtingai nuo objekcinio arbitruotinum, yra susijęs su pačiu arbitražiniu susitarimu, o ne su tarp šalių kilusiu ginču. Sprendžiant objekcinio arbitruotinum klausimą, svarbu identifikuoti, kokio pobūdžio ginčas kilo tarp šalių, ir analizuoti įstatymus, apibrėžiančius (ne)arbitruotinus ginčus ar numatančius tokių ginčų kriterijus. Vertinti ir tirti ginčo šalių valios, šalių sutikimo spręsti ginčą arbitražu egzistavimo ar galiojimo, arbitražinio susitarimo turinio objekcinio arbitruotinum atveju nereikia. Subjekcinio arbitruotinum atveju – priešingai. Subjekcinio arbitruotinum klausimui visiškai nesvarbu, koks yra tarp šalių kilusio ginčo dalykas (nebent kartu kyla ir objekcinio arbitruotinum klausimas), esminė aplinkybė, kuri turi būti vertinama, yra tai, ar šalies sutikimas su arbitražine išlyga saisto tokį asmenį, t. y. ar sutikimas sukėlė teisinių padarinių. Tai atitinka klasikinę sandorio negaliojimo sampratą. Ji būtent ir yra siejama su sandorio padariniais: sandoris buvo, tačiau nesukėlė tų padarinių, kurių siekė sandorio šalis ar šalys⁶⁴.

Net ir tuo atveju, jei subjekcinis arbitruotinum yra vertinamas kaip savarankiška kategorija, netapati šalies veiksnio, minėtas skirtumas nuo objekcinio arbitruotinum išlieka: jis ir tokiu atveju aprėpia konkretų arbitražinį susitarimą, o ne tarp šalių kilusio ginčo dalyką. Tada subjekcinio arbitruotinum klausimas yra artimesnis sandorio negaliojimo dėl imperatyvių įstatymo nuostatų pažeidimo institutui⁶⁵, bet ne objekciniam arbitruotinumui.

Tiesa, subjektyviojo arbitruotinum kaip savarankiškos teisinės kategorijos šalininkai apskritai neanalizuoja valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisės sudaryti arbitražinius susitarimus ir arbitražinio susitarimo negaliojimo santykio klausimo. Taip yra todėl, kad pagrindinis subjekcinio arbitruotinum išskyrimo ir atskyrimo nuo šalies veiksnio tikslas – skirtinga taikytina teisė. Siekiama pagrįsti, kad subjektyviajam arbitruotinumui, kuris apima tik valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisės sudaryti arbitražinį susitarimą ribojimus, taikytina transnacionalinės teisės taisyklė, draudžianti valstybei ar viešosios teisės juridiniam asmeniui remtis savo įstatymais, siekiant išvengti arbitražinio susitarimo vykdymo⁶⁶. Tačiau dėl to, kad valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų

⁶³ HESSELINK, Martijn W. (2005). Capacity and Capability in European Contract Law. *European Review of Private Law*, 13(4), 496.

⁶⁴ MIKELĖNAS, Valentinas (2006). Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*, 4(65), 7.

⁶⁵ Šis institutas šiame straipsnyje pavadintas Lietuvos pavyzdžiu, jis nebūtinai sutaps su kitose jurisdikcijose egzistuojančiais sandorių negaliojimo pagrindais.

⁶⁶ FOUCHARD, Philippe; GAILLARD, Emmanuel and GOLDMAN, Berthold (1999). *Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration* (E. Gaillard & J. Savage, eds.). The Hague: Kluwer Law International, p. 318–329.

teisės sudaryti arbitražinį susitarimą ribojimų nesilaikymas nelemia arbitražinio susitarimo negaliojimo, subjektinis arbitruotinumų netampa tapatus objektiniam arbitruotinumui. Atsisakymo pripažinti arbitražinį susitarimą negaliojančiu priežastis yra ne tai, kad ribojimų nepaisymas nėra susijęs su arbitražinio susitarimo galiojimo klausimu, o dėl to, kad valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisei sudaryti arbitražinius susitarimus taikytina kita nei tos valstybės, kuri tokius ribojimus įtvirtina, teisė arba taikytina taisyklė, leidžianti tokių ribojimų netaikyti. Pastaroji pozicija vyrauja tiek doktrinoje, tiek teismų ir arbitražo praktikoje, neatsižvelgiant į tai, ar subjektinis arbitruotinumų aiškinamas kaip atskira kategorija, ar kaip tapati šalies veiksnio klausimui, ar apskritai nepripažįstama⁶⁷.

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad subjektinis arbitruotinumų yra veikiau arbitražinio susitarimo galiojimo klausimo dalykas, t. y. ne tik arbitražo teismo jurisdikcijos klausimas. Tačiau negalima teigti, kad subjektinio arbitruotinumų taisyklių pažeidimas visada lemia arbitražinio susitarimo negaliojimą. Ši išvada netaikytina valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisės sudaryti arbitražinius susitarimus ribojimų pažeidimo atveju, kuriuo arbitražo teisėje yra išplėtos atskiros taisyklės, siekiančios pagrįsti, kad tokie pažeidimai nedaro įtakos nei arbitražinio susitarimo galiojimui, nei arbitražo teismo jurisdikcijai.

4. Darbo ir vartojimo ginčai: sąlyginis arbitruotinumų?

Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš darbo ir vartojimo sutarčių, išskyrus atvejus, kai arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas. Ši norma įtvirtinta greta kitų toje pačioje Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų normų, kurios numato nearbitruotinus ginčus dėl jų dalyko, t. y. skirtų objektiniam arbitruotinumui. Tačiau, skirtingai nuo kitų nearbitruotinus ginčus nustatančių taisyklių, ginčams, kylantiems iš darbo ir vartojimo sutarčių, yra numatyta sąlyga – arbitražinio susitarimo sudarymo momentas: ginčus galima nagrinėti arbitraže tik jei arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas. Ar tai reiškia, kad galima išskirti atskirą arbitruotinumų porūšį – sąlyginį arbitruotinumų?

Sąlyginio arbitruotinumų sąvoka nei tarptautinėse konvencijose, nei nacionalinės teisės aktuose nėra vartojama. Retai ji aptinkama ir teisės doktrinoje. Tačiau tam tikrų sąlygų, nuo kurių priklauso, ar ginčą bus galima nagrinėti arbitraže, teisės aktuose pasitaiko. Pavyzdžiui, Rusijos įstatymuose numatyti įvairūs papildomi reikalavimai korporatyvinių ir viešųjų pirkimų ginčų sprendimui arbitraže: gali būti reikalaujama, kad arbitražo vieta būtų Rusijoje, ginčas nagrinėjamas instituciniame arbitraže, administruojamame institucijos, turinčios Rusijos įgaliotos institucijos leidimą vykdyti nuolatinės arbitražo institucijos veiklą Rusijoje, ar panašiai⁶⁸. Būtent pastarosios Rusijos įstatymuose įtvirtintos ginčų nagrinėjimo arbitraže sąlygos ir yra vienas iš tų retų atvejų, kai pavartotas sąlyginio arbitruotinumų terminas. Nustatytos sąlygos yra kritikuojamos ir teigiama, kad toks sąlyginis arbitruotinumų yra nesuderinamas su Niujorko konvencija bei kelia grėsmę ją vienodai taikyti⁶⁹. Tačiau pati sąlyginio arbitruotinumų kategorija nėra kvestionuojama, kritika skirta arbitruotinumų „sąlygų“ turiniui.

Born kvestionuoja sąlyginio arbitruotinumų kategoriją iš esmės, jo teigimu, tokia apskritai negali egzistuoti. Jo nuomone, sąlyginio arbitruotinumų identifikavimas labai aiškiai parodo, kodėl

⁶⁷ ZEMLYTĖ, Eglė (2014). *Valstybė kaip arbitražinio susitarimo šalis*. Vilnius: Registrų centras, p. 68–90.

⁶⁸ LEWIS, Alfred (2021). Conditional Arbitrability – A Questionable Innovation in Russian Arbitration. *ASA Bulletin*, 39(3), 599–602; LEWIS, Alfred (2023). The Balder effect: conditional arbitrability's threat to the New York Convention. *Arbitration International*, 39(1), 44–48.

MIKELĖNAS, Valentinas (2017). Korporatyviniai ginčai ir arbitražas. *Arbitražas. Teorija ir praktika*, III, 18.

⁶⁹ LEWIS, Alfred (2023). The Balder effect: conditional arbitrability's threat to the New York Convention. *Arbitration International*, 39(1), 62.

arbitruotinumą klausimas turi būti atskirtas nuo arbitražinio susitarimo galiojimo klausimo. Born kritika yra skirta būtent atvejams, kai ginčo galimybė jį nagrinėti arbitraže priklauso nuo to, kada ir kaip sudaromas arbitražinis susitarimas (kaip kompromisas, o ne arbitražinė išlyga, arba ne dėl būsimų, o dėl kilusių ginčų). Anot Born, tai yra arbitražinio susitarimo galiojimo turinio ir formos prasmė, o ne arbitruotinumą klausimai, nes jie nėra susiję su konkrečiu tarp šalių kilusiu ginču, o susiję su konkrečiu tarp šalių sudarytu arbitražiniu susitarimu⁷⁰. Born taip pat laikosi pozicijos, kad ginčų, kylančių iš vartojimo sutarčių, galimumas nagrinėti arbitraže, kai tai priklauso nuo to, koks ar kada buvo sudarytas arbitražinis susitarimas, yra ne ginčo arbitruotinumą, o arbitražinio susitarimo galiojimo klausimas⁷¹.

Objektinio arbitruotinumą analizė atskleidė, kad tai yra veikiau arbitražo teismų ir valstybės teismų jurisdikcijos „konkurencijos“ klausimas. Ginčai, kurių negalima nagrinėti arbitraže, priskirtini išimtinai valstybės teismų jurisdikcijai. Tad logiška yra ir išvada, kad ginčo arbitruotinumą tam tikroje jurisdikcijoje priklauso iš esmės tik nuo įstatymų leidėjo valios priskirti ar nepriskirti tam tikrus ginčus išimtinai valstybės teismų jurisdikcijai. Atitinkamai, galimybė ginčą nagrinėti arbitraže nepriklauso ir negali priklausyti nuo šalių ar kitų asmenų veiksmų ar neveikimo. Tačiau galimybė nagrinėti arbitraže ginčus, kylančius iš darbo ir vartojimo sutarčių, priklauso būtent nuo to, kada ar koku būdu šalis davė sutikimą dėl ginčo sprendimo arbitražu. Tad priešingai nei „tradicinio“ objektinio arbitruotinumą atveju, kilusio ginčo galimybė būti nagrinėjama arbitraže esant vienokiam arbitražiniam susitarimui (Komerčinio arbitražo įstatymo atveju – sudarytam iki ginčo) – neegzistuos, o kitokiam (Komerčinio arbitražo įstatymo atveju – sudarytam po ginčo) – egzistuos. Kitaip tariant, to paties konkretaus ginčo „arbitruotinumą“, nekintant ginčo arbitruotinumą teisiniu reguliavimui, yra kintantis, o tai taip pat nėra būdinga kitiems nearbitruotiniams *ratione materiae* ginčams. Tai leidžia daryti išvadą, kad ištis Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio 2 dalies norma, reguliuojanti ginčų, kylančių iš vartojimo ir darbo sutarčių, galimybę nagrinėti arbitraže, yra priskirtina ne ginčo arbitruotinumą nustatančioms, bet reguliuojančioms arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą normoms.

Ginčų, kylančių iš vartojimo sutarčių, atveju, nors ir retai tam pateikiami išsamūs argumentai, būtent tokia ir yra vyraujanti pozicija. Europos Sąjungos mastu arbitruotinumą ir arbitražinio susitarimo galiojimo santykio klausimą išsprendžia nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse kontrolės institutas. Europos Sąjungoje yra priimta vadinamoji Nesąžiningų sąlygų direktyva, įpareigojanti valstybes nares užtikrinti, kad nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse nesaistytų vartotojo⁷². Vadovaujantis Direktyvos 3 straipsnio 1 dalimi, nesąžiningos sąlygos nustatomos pagal tris kriterijus: individualiai neaparttos, pažeidžia sąžiningumo reikalavimą ir jomis pažeidžiama šalių teisių ir pareigų pusiausvyra vartotojo nenaudai⁷³. Direktyvos priedo q punkte sąlyga, pagal kurią reikalaujama ginčus perduoti tik arbitražui, pateikiama kaip sąlygos, kurios nesąžiningumas preziumuojamas, pavyzdys⁷⁴. Tai lemia, kad ginčų, kylančių iš vartojimo sutarčių, galimybės nagrinėti arbitraže klausimas bent jau Europos Sąjungoje iš esmės visada analizuojamas būtent kaip sąlygos materialiojo galiojimo klausimas. Ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo *Mostaza Claro* bei *Astorcom Telecomunicaciones* bylose priimtuose

⁷⁰ BORN, Gary B. (2021). *International Commercial Arbitration*. 3rd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 1040–1042.

⁷¹ Ten pat, p. 1104.

⁷² Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais. OL L 095, p. 29–34.

⁷³ Direktyva Lietuvoje yra įgyvendinama Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.228⁴ straipsnyje.

⁷⁴ Atitinkamai, analogiškai ši sąlyga kaip nesąžiningos sąlygos pavyzdys yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.228⁴ straipsnio 2 dalies 18 punkte.

sprendimuose, kuriuose analizuojamas arbitražinio susitarimo vartojimo sutartyse klausimas, taip pat neminimas arbitruotinumo institutas⁷⁵. Taip pat kai kurių Europos Sąjungos valstybių įstatymuose tiesiogiai yra numatytos arbitražinio susitarimo, sudaryto su vartotoju, galiojimo sąlygos. Pavyzdžiui, Prancūzijos civilinio kodekso 2061 straipsnyje įtvirtinta, kad tuo atveju, kai arbitražinį susitarimą šalis sudarė ne savo profesinės veiklos tikslais, tokia arbitražinė išlyga šalies nesaisto⁷⁶. Vadovaujantis Švedijos arbitražo akto 6 straipsniu, jei ginčas tarp verslininko ir vartotojo yra susijęs su prekėmis ar paslaugomis, suteiktomis privačiam naudojimui, arbitražiniu susitarimu negalima remtis, jei jis buvo sudarytas iki kylant ginčui⁷⁷. Vokietijos civilinio proceso kodekso 1031 straipsnio 5 dalyje bei Austrijos civilinio proceso kodekso 61 straipsnio 2 dalyje reikalaujama, kad arbitražinis susitarimas būtų įtvirtintas atskirame dokumente, asmeniškai pasirašytame tarp šalių⁷⁸. Kitaip tariant, daugelyje jurisdikcijų numatyta papildomų reikalavimų vartotojo sutikimui spręsti ginčus arbitraže, tačiau patys vartojimo ginčai *per se* nėra priskirti išimtinai valstybės teismų jurisdikcijai. Kitaip tariant, ginčai, kylantys iš vartojimo sutarčių, yra arbitruotini, tačiau priklausomai nuo aplinkybių, taikytinos teisės ir joje numatytų reikalavimų, arbitražinis susitarimas gali nesaistyti vartotojo.

Normos, numatančios sąlygas arbitražiniam susitarimui dėl ginčo, kylančio iš darbo sutarties, manytina, turėtų būti traktuojamos analogiškai⁷⁹. Jos neturėtų būti siejamos su arbitruotinumu, kadangi draudimo spręsti darbo ginčus arbitražu nėra, numatytas tik reikalavimas arbitražiniam susitarimui, sudaromam dėl darbo ginčo. Įdomu, kad Lietuvos Respublikos darbo kodekse⁸⁰ galimybė spręsti darbo ginčus arbitraže suformuluota kiek kitaip nei Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnyje. Darbo kodekso 216 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad darbo ginčai dėl teisės gali būti nagrinėjami komerciniame arbitraže pagal Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymą, jeigu dėl tokio nagrinėjimo sutaria darbo ginčo šalys vėliau, negu kilo ginčas. Taigi ir darbo ginčų atveju turėtų būti laikoma, kad esant sąlygai, siejamai su arbitražinio susitarimo sudarymo aspektais, tokia sąlyga yra ne arbitruotinumo, o arbitražinio susitarimo galiojimo sąlyga. Tokiu atveju, sprendžiant arbitražo teismo jurisdikcijos klausimą dėl ginčo, kylančio iš darbo sutarties, pagrindinis klausimas, nuo kurio priklausys, ar arbitražo teismas turi jurisdikciją ar ne, bus tai, kada buvo sudarytas arbitražinis susitarimas.

Minėta, kad viena iš priežasčių, dėl kurios svarbu skirti arbitruotinumo ir arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą, yra tai, kad (objektinio) arbitruotinumo atveju arbitražo teismas neturi jurisdikcijos konkrečiam tarp šalių kilusiam ginčui, tačiau toks jurisdikcijos nebuvimas nėra kliūtis arbitraže nagrinėti kitus ginčus, kurie pagal įstatymą yra arbitruotini. Arbitražinis susitarimas tarp šalių lieka galioti. O arbitražinio susitarimo (arba šalies sutikimo (angl. *consent*) spręsti ginčus arbitražu) negaliojimo atveju arbitražo teismas neturi jurisdikcijos ne dėl to, kokio pobūdžio ginčas buvo perduotas (ar ketinama jį perduoti) arbitražui, o todėl, kad šalių arba vienos iš jų nesaisto sudarytas arbitražinis susitarimas. Taip pat paprastai tik objektinio arbitruotinumo atveju teismas, sprenddamas arbitražo sprendimo panaikinimo klausimą turi teisę *ex officio* vertinti, ar išnagrinėtas ginčas yra arbitruoti-

⁷⁵ Asturcom Telecomunicaciones [ESTT], Nr. C-40/08, [2009-10-06]. ECLI:EU:C:2009:615.

Mostaza Claro [ESTT], Nr. C-168/05, [2006-10-26]. ECLI:EU:C:2006:675.

⁷⁶ Prancūzijos civilinis kodeksas (1804).

⁷⁷ Švedijos arbitražo aktas (1999). (SFS) 1999:116.

⁷⁸ Vokietijos civilinio proceso kodeksas (1877). *RGBl.*, p. 83.

Austrijos civilinio proceso kodeksas (1895). *RGBl.*, Nr. 113/1895.

⁷⁹ Panašių taisyklių galima rasti ir užsienio jurisdikcijose. Pavyzdžiui, arbitražą reguliuojančio Lenkijos civilinio proceso kodekso 1164 straipsnyje numatyta, kad arbitražinis susitarimas dėl ginčo, susijusio su darbo teise, gali būti sudaromas tik po tai, kai kilo ginčas, ir turi būti sudaromas raštu (Lenkijos civilinio proceso kodeksas, 1964).

⁸⁰ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. 2016 m. rugsėjo 14 d., Nr. XII-2603. TAR, 2016, 2016-23709.

nas⁸¹. Arbitražinio susitarimo negaliojimo atveju teismas gali kvestionuoti arbitražinio susitarimo egzistavimą tik tuo atveju, kai šiuo pagrindu remiasi sprendimą panaikinti prašanti šalis. Analogiškos taisyklės taikytinos ir sprendžiant arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo klausimą pagal Niujorko konvencijos V straipsnį.

Kita vertus, ginčų, kylančių iš vartojimo ar darbo sutarties, atveju, kai arbitražinis susitarimas galioja tik jei jis sudarytas kilus ginčui, teismo vaidmuo vertinant arbitražinio susitarimo klausimą gali būti traktuojamas skirtingai, nei esant kitiems arbitražinio susitarimo negaliojimo atvejams. Bent jau vartojimo ginčų kontekste Europos Sąjungos Teisingumo Teismas *Asturcom Telecomunicaciones* byloje net yra įvardinęs, kad Direktyvos normos, įpareigojančios valstybes nares užtikrinti, kad nesąžiningos sąlygos nebūtų privalomos vartotojui, patenka į viešosios tvarkos turinį⁸². Pastaroji aplinkybė (jei laikoma, kad ši išvada yra pagrįsta ir teisinga) suteikia teismams teisę *ex officio* vertinti arbitražinio susitarimo klausimą tiek sprendžiant arbitražo sprendimo panaikinimo, tiek ir arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo klausimą.

Išvados

1. Arbitruotinumas įprastai yra skirtas nustatyti, kurie ginčai gali būti sprendžiami arbitraže, o kurie priskirtini išimtinai nacionalinių teismų kompetencijai. Tokia arbitruotinumo sąvoka laikoma arbitruotinumu siaurąja prasme. Arbitruotinumo plačiąja prasme samprata aptinkama tik JAV teismų praktikoje. JAV ši sąvoka laikoma apimančia bet kokius atvejus, dėl kurių ginčas gali būti nagrinėjamas arbitraže (arbitražinio susitarimo egzistavimo, galiojimo, apimties, objektinio arbitruotinumo ir pan.). Nors net patys JAV mokslininkai su tokia plačia arbitruotinumo sąvoka nesutinka ir kritikuoja ją kaip per plačią ir apimančią pernelyg skirtingus galimybės ginčą nagrinėti arbitraže atvejus, ir vadinamoji arbitruotinumo siaurąja prasme sąvoka nėra vienalytė: subjektinis arbitruotinumas bei arbitruotinumas, kuris priklauso nuo to, ar yra įgyvendinta tam tikra su arbitražiniu susitarimu susijusi sąlyga, išties yra arbitražinio susitarimo galiojimo ir tik dėl to – kartu ir arbitražo teismo jurisdikcijos klausimas.
2. Arbitruotinumo kategorija skiriama į dvi rūšis – objektinį ir subjektinį arbitruotinumą. Objektinis arbitruotinumas, apimantis įstatymuose nustatytas taisykles dėl to, kurie ginčai negali būti perduodami arbitražui dėl jų dalyko, neturėtų būti tapatinamas su arbitražinio susitarimo galiojimo klausimais. Objektinio arbitruotinumo taisyklių pažeidimas nelemia arbitražinio susitarimo negaliojimo – jis lemia tik tai, kad arbitražo teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti tam tikro ginčo. (Objektinis) arbitruotinumas yra išimtinai tik arbitražo jurisdikcijos klausimas, t. y. arbitražo jurisdikcijos prielaida. Jei ginčas nearbitruotinas dėl jo objekto – nėra nei prasmės, nei būtinybės spręsti dar ir arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą. Jei ginčas arbitruotinas – jis dar nebūtinai bus sprendžiamas arbitraže, nes arbitražo jurisdikcijos gali ir nebūti, jei arbitražinis susitarimas negalioja, neegzistuoja ar ginčas nepatenka į arbitražinio susitarimo apimtį. Atitinkamai, Komercinio arbitražo įstatymo 11 straipsnio 2 dalies nuostata, numatanti, kad arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu bendrais sandorių negaliojimo pagrindais bei jei pažeisti Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio reikalavimai, aiškintina kaip galima taikyti kitiems Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnyje numatytiems atvejams, bet ne objektinio nearbitruotinumo atveju.

⁸¹ Žr.: UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 34 straipsnio 2 dalies b punktą.

⁸² BUBLIENĖ, Danguolė ir ZEMLYTĖ, Eglė (2012). Arbitražiniai susitarimai (arbitražinė išlyga) vartojimo sutartyse: *per se* nesąžininga sąlyga? *Teisė*, 84, 21.

3. Subjektinis arbitruotinumų apima asmens teisę sudaryti arbitražinį susitarimą, tad sprendžiant, ar ginčas yra arbitruotinas subjekto prasme, sprendžiamas klausimas, ar šalies (šalių) įsipareigojimas spręsti ginčus arbitraže sukėlė norimas teisinės pasekmes. Šio klausimo sprendimui visiškai nėra aktualus tarp šalių kilusio ginčo pobūdis. Taigi tai yra arbitražinio susitarimo galiojimo klausimas. Todėl, vertinant objekto arbitruotinumų turinį, požymius, jam taikytiną teisę bei santykių su arbitražinio susitarimo galiojimu, arbitruotinumų termino vartojimas asmens teisės sudaryti arbitražinius susitarimus klausimams iš esmės nėra teisingas. Dėl tos pačios priežasties nėra tikslu „arbitruotinumų“ vadinti ir „sąlyginio arbitruotinumų“ atvejus, kai galimybė ginčą nagrinėti arbitraže priklauso nuo tam tikrų su arbitražiniu susitarimu susijusių sąlygų.
4. Nors nėra kategoriškai siūloma atsisakyti arbitruotinumų termino vartojimo asmens teisei sudaryti arbitražinį susitarimą ar atvejams, kai ginčo perdavimas arbitražui priklauso nuo to, ar yra įvykdyta įstatyme nustatyta su arbitražiniu susitarimu susijusi sąlyga, tačiau būtina turėti omenyje, kad subjekto arbitruotinumui ar vadinamajam sąlyginiam arbitruotinumui paprastai nėra ir neturi būti taikomos tos pačios normos, kurios taikytinos objekto arbitruotinumui, kadangi sąlyginis arbitruotinumų pirmiausia yra susijęs ne su galimybe spręsti ginčą arbitražu apskritai, o su arbitražinio susitarimo formos ir turinio klausimais, kurių sutapatinti su arbitruotinumų klasikine prasme negalima.

Literatūra

Norminiai teisės aktai

Konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (1958). *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 10-208. European Convention on International Commercial Arbitration (1961). *UNTS*, vol. 484, p. 349.

Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais. *OL L 095*, p. 29–34.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864. *Valstybės žinios*, 2000, 74-2262.

Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. 2016 m. rugsėjo 14 d., Nr. XII-2603. *TAR*, 2016, 2016-23709.

Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. 1996 m. balandžio 2 d., Nr. I-1274. *Valstybės žinios*, 1996, 39-961.

Prancūzijos civilinis kodeksas (1804).

Vokietijos civilinio proceso kodeksas (1877). *RGBl.*, p. 83.

Austrijos civilinio proceso kodeksas (1895). *RGBl.*, Nr. 113/1895.

Lenkijos civilinio proceso kodeksas (1964). *Dziennik Ustaw*, Nr. 43, poz. 296.

Šveicarijos federalinis tarptautinės privatinės teisės aktas (1987). *FF*, I 5.

Švedijos arbitražo aktas (1999). (*SFS*) 1999:116.

Specialioji literatūra

ARROYO, Manuel (ed.) (2013). *Arbitration in Switzerland: The Practitioner's Guide*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.

BERMANN, George A. (2012). Arbitrability Trouble. *The American Review of International Arbitration*, 23, 367–378.

BERNARDINI, Piero. The Problem of Arbitrability in General. In: GAILLARD, Emmanuel and PIETRO, Domenico di (eds) (2008). *Enforcement of Arbitration Agreements and International Arbitral Awards: The New York Convention in Practice*. London: Cameron May, 503.

BLACKABY, Nigel; PARTASIDES, Constantine; REDFERN, Alan *et al.* (2015). *Redfern and Hunter on International Arbitration. Sixth edition*. New York: Oxford University Press.

BLESSING, Marc (1988). The New International Arbitration Law in Switzerland. *Journal of International Arbitration*, 5(2), 9–88.

BLESSING, Marc (1996). Arbitrability of Intellectual Property Disputes. *Arbitration International*, 12(2), 191–221.

- BORN, Gary B. (2021). *International Commercial Arbitration*. 3rd edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.
- BREKOU LAKIS, Stavros L. On Arbitrability: Persisting Misconceptions and New Areas of Concern. In: MISTELIS, Loukas A. and BREKOU LAKIS, Stavros L. (eds.) (2009). *Arbitrability: International and Comparative Perspectives*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.
- BUBLIENĖ, Danguolė ir ZEMLYTĖ, Eglė (2012). Arbitražiniai susitarimai (arbitražinė išlyga) vartojimo sutartyse: *per se* nesažininga sąlyga? *Teisė*, 84, 7–27.
- COOK, Trevor M. and GARCIA, Alejandro I. (2010). *International Intellectual Property Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.
- FORTUNET, Edouard (2010). Arbitrability of Intellectual Property Disputes in France. *Arbitration International*, 26(2), 281–300.
- FOUCHARD, Philippe; GAILLARD, Emmanuel and GOLDMAN, Berthold (1999). *Fouchard, Gaillard, Goldman on international commercial arbitration* (E. Gaillard & J. Savage, eds.). The Hague: Kluwer Law International.
- FOUSTOUCOS, Anghelos C. (1988). Conditions Required for the Validity of an Arbitration Agreement. *Journal of International Arbitration*, 5(4), 113–129.
- HANOTIAU, Bernard (1996). What Law Governs the Issue of Arbitrability. *Arbitration International*, 12(4), 391–404.
- HANOTIAU, Bernard and CAPRASSE, Olivier (2008). Arbitrability, Due Process, and Public Policy Under Article V of the New York Convention Belgian and French Perspectives. *Journal of International Arbitration*, 25(6), 721–741.
- HESSELINK, Martijn W. (2005). Capacity and Capability in European Contract Law. *European Review of Private Law*, 13(4), 491–507.
- LEW, Julian D. M.; MISTELIS, Loukas A. and KRÖLL, Stefan M. (2003). *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.
- LEWIS, Alfred (2021). Conditional Arbitrability – A Questionable Innovation in Russian Arbitration. *ASA Bulletin*, 39(3), 592–606.
- LEWIS, Alfred (2023). The Balder effect: conditional arbitrability’s threat to the New York Convention. *Arbitration International*, 39(1), 39–62.
- MEULEMEESTER, Dirk and PIERS, Maud (2013). The New Arbitration Law – Belgium Adopted the UNCITRAL Model Law. *Asian International Arbitration Journal*, 9(2), 147–183.
- MIKELĖNAS, Valentinas (2006). Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*, 4(65), 2–8.
- MIKELĖNAS, Valentinas (2017). Korporatyviniai ginčai ir arbitražas. *Arbitražas. Teorija ir praktika*, III, 3–19.
- MIKELĖNAS, Valentinas; NEKROŠIUS, Vytautas; ZEMLYTĖ, Eglė (2016). *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Registrų centras.
- PATOCCHI, Paolo Michele and SCHNEIDER, Michael E. (1989). The New Swiss Law on International Arbitration. *Arbitration: The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management*, 55(4), 268–280.
- POUDRET, Jean-François and BESSON, Sebastien (2007). *Comparative law of international arbitration*. 2nd edition. London: Thomson Sweet & Maxwell.
- SHORE, Laurence. The United States’ Perspective on „Arbitrability“. In: MISTELIS, Loukas A. and BREKOU LAKIS, Stavros L. (eds.) (2009). *Arbitrability: International and Comparative Perspectives*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.
- ZEMLYTĖ, Eglė (2014). *Valstybė kaip arbitražinio susitarimo šalis*. Vilnius: Registrų centras.

Teismų praktika

- Asturcom Telecomunicaciones [ESTT], Nr. C-40/08, [2009-10-06]. ECLI:EU:C:2009:615.
- Mostaza Claro [ESTT], Nr. C-168/05, [2006-10-26]. ECLI:EU:C:2006:675.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-68-611/2021.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-548/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-199/2012.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007.

Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-59-370/2016.

Kiti šaltiniai

UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006.

United Nations Publication Sales No. E.08.V.4.

Dr. Tadas Varapnickas, LL.M., yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros asistentas. Pagrindinės mokslinių interesų sritys – tarptautinis komercinis arbitražas, mediacija, civilinis procesas, prievolių teisė, sutarčių teisė.

Dr. Tadas Varapnickas, LL.M. is an Assistant Professor at Vilnius University, Faculty of Law. His main areas of research include international commercial arbitration, mediation, civil procedure, law of obligations, and contract law.

Dr. Eglė Zemlytė yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros docentė. Pagrindinės mokslinių interesų sritys – arbitražo teisė, civilinio proceso teisė, įrodymai ir įrodinėjimas, civilinė atsakomybė.

Dr. Eglė Zemlytė is an Associate Professor at Vilnius University, Faculty of Law. Her main areas of research include arbitration, civil procedure law, evidence, and civil liability.